

บรรณานุกรม

1. เอกสารขั้นต้นที่ยังมิได้ตีพิมพ์

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2 ข่าวต่างประเทศ มร. ยัคมินส์ (1-9)
เล่ม 1.

- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2 ข่าวต่างประเทศ สโมสรเบล-เวลส์เตนภาค-กอล์ฟลล์.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2/1 เรื่องจ้าง มร. สโมสรเบล และเวลส์เตนภาค
(22 มีนาคม 120-25 เมษายน 121).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2/3 หนังสือเจ้าพระยาอภัยราชาข้าถึงนายโตริ่ง.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2/11 เปิดเตล็ดเฉพาะตัว มร. เวลส์เตนภาค
(5 มีนาคม 127-14 มีนาคม 132).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 3/2 ทูตและกงสุลฝรั่งเศส (5 กุมภาพันธ์ 115-12
พฤษภาคม 116).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 3/8 กงสุลฝรั่งเศสในไทยมีถึงกระทรวงการต่างประเทศ
ร.ศ. 87-89.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 4/1 ฝรั่งเศส ร่ายทูตสยาม ณ กรุงปารีส ร.ศ. 109-111.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 4/2 ฝรั่งเศส ปีก 2 ร่ายทูตสยามฝ่ายฝรั่งเศสกรุงปารีส
(1 พฤศจิกายน - 29 มีนาคม 111).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 4/9 โทรเลขพระสุริยานุวัตร มีมาถึงกระทรวงการต่างประเทศ
(16 มกราคม 121-28 ธันวาคม 122).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 5/1 คนในบังคับต่างประเทศเข้ามาในพระราชอาณาเขตต์
ไม่มีตราพระราชลัญจกร และหนังสือเดินทาง (13 มิถุนายน - 15 มิถุนายน 119).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 5/2 ขั้วบังคับสำหรับคนชาติสยาม และคนในบังคับต่างประเทศ
(30 มิถุนายน 118-1 กรกฎาคม 118).

- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 5 คนไทยอ้างตัวเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส
(9-17 มิถุนายน 123).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 5 ใต้ล่อนชาติกำเนิดของนายเงิน ซึ่งอ้างว่าอยู่ในบังคับอังกฤษ
(22-24 กุมภาพันธ์ 115).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 5/5 เรื่องกระทรวงยุติธรรมถามเรื่องคนไทยอ้างตัวว่าเป็น
คนในบังคับฝรั่งเศสจะจัดการอย่างไร (9-17 มิถุนายน 123).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 5/10 รายงานกระทรวงนครบาลเรื่องคนเข้ารับหนังสือเป็น
คนในบังคับฝรั่งเศส (5 กันยายน 114-9 สิงหาคม 115).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 5/17 ใต้ล่อนชาติกำเนิดนายเงิน ซึ่งอ้างว่าอยู่ในบังคับอังกฤษ
(22-24 กุมภาพันธ์ 115).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 13.7/13 จดหมาย มร. เฟอองกี ถึงเสนาบดีว่าการกระทรวง-
ต่างประเทศไทย ลงวันที่ 23 ธันวาคม ร.ศ. 117.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 13.7/13 พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 พระราชทานกรมหลวง-
เทเวศวงษ์วิโรปการ ลงวันที่ 15 มกราคม ร.ศ. 117.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 18/13 ราชทูตอังกฤษให้สืบส่วนเรื่องราวของมองฮายี คนไทยของ
เจ้าเมงกุน ซึ่งเข้ามาอยู่ในแขวงเมืองพระตะบอง (26 สิงหาคม 117-21 สิงหาคม
118).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 13.18/13 ลายพระหัตถ์กรมหลวงเทเวศวงษ์วิโรปการทูลกรมขุน-
สम्मตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ ลงวันที่ 4 มีนาคม ร.ศ. 121.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ร. 5/1 น. 33 อังยี เล่ม 2 อังยีเมืองจันทบุรี (15 สิงหาคม
114-10 เมษายน 116).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 น. 10/5 พระยาริษยาธิบดีกราบทูลกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ
ลงวันที่ 13 กันยายน ร.ศ. 114.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 น. 33/22 ข้อบังคับการควบคุมพวกอังยี (23 พฤศจิกายน 114).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ผ. 12/7 เรื่องนายฮารัตูริสหาว่าพระยาพิริยพิไชยเกณฑ์คนในบังคับ
ฝรั่งเศส (24 สิงหาคม - 9 กันยายน 115).

- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ฝ. 12/10 ฝรั่งเศสกล่าวหาว่าตำรวจภูธรอำเภอ
ปทุมธานีจับคนลาวในบังคับไปกักขัง 30 มิถุนายน - 13 กรกฎาคม 121.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ฝ. 18.1/2 กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์-กรมการกราบทูลรัชกาลที่ 5
12 สิงหาคม 112.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ฝ. 18.2/2 ม. ปาฐ-กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์ ที่ 22665
23 มีนาคม 112 (1894).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ฝ. 18.2/5 สำเนาหนังสือสัญญากรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส เมื่อวันที่
3 ตุลาคม ร.ศ. 112.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ฝ. 18.2/5 สำเนาสนธิสัญญาฉบับที่ 3 ตุลาคม ร.ศ. 112.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ฝ. 19/4 พระยาสุริยานุวัตร-กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์ ที่ 75
16 ตุลาคม 121 (1902).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ฝ. 19/4 สนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส 7 ตุลาคม 121.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ฝ. 19/7 หนังสือพระยาสุริยานุวัตรสั่งทางราชเลขาญการ สั่งสำเนา
ใบบอกที่มีถึงกระทรวงต่างประเทศ เรื่องปรึกษาทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส 31 ตุลาคม 112-
15 เมษายน 123.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ฝ. 19/9 กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์-รัชกาลที่ 5 ที่ 80/11067
14 มกราคม 122.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ฝ. 20/27 โทรเลขที่ 56 กรมหลวงดำรง-พระยาศุภราช. 1903
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ฝ. 29.2/7 ฝรั่งเศสแย้งตัวนายเพื่อนไปจากเรือนจำ 9 เมษายน
121.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ฝ. 30/23 เรื่องคนจีนอ้างตนเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส 6 พฤษภาคม
122.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 1.1/10 หนังสือรับเข้ามหาดไทย ร.ศ. 101.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 2.12 ก/1 ใบบอกสำปาง เรื่องความข้างชื่อ.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 2.21 ก/9 เรื่องลาวเมืองเพชรบุรี ราชบุรี พาหนีไปเข้ารีต
อยู่ในบังคับฝรั่งเศส 9 - 17 มีนาคม ร.ศ. 113.

- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 2.21 ก/9 กรมหมื่นตาวงราชานุภาพกราบทูล
รัชกาลที่ 5 16 มีนาคม ร.ศ. 113.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 2.21 ก/12 เรื่องพระยาคทาธรรฯ หากาเรื่องคนในบังคับฝรั่งเศสเล่า
มาชู้มช่อนอยู่ในเขตแดนมาก (5 พฤษภาคม - 6 มิถุนายน 114)
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 2.21 ก/17 กรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรปการถึงกงสุลฝรั่งเศส.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 5 ผู้ร้ายอ้างตัวเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสเล่าปล้นบ้านสินเชียงที่เมือง
พระตะบอง.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 12.12/1 คำปรึกษาในที่ประชุมเทศาภิบาล ร.ศ. 124
เรื่องเก็บภาษีโรงเรือน.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 57/13 คนฝั่งซ้ายและคนมณฑลอื่นเข้ามาอยู่ในมณฑลตะวันออก-
เฉียงเหนือไม่ยอมเสียเงินค่าราชการ และกะเกณฑ์คนใช้ราชการต่าง ๆ 21 - 28
มิถุนายน 118.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 58/8 เรื่องนายน้อยพิศลารไปเข้าหาฝรั่งเศส 29 ธันวาคม
113-2 มิถุนายน 114.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 การค้าของอังกฤษและฝรั่งเศสไม่เสมอกัน 27 มกราคม 113-8
กันยายน 114.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ย. 6/1 คดีอาแดงทองคำในบังคับอังกฤษกล่าวโทษว่าตัดสินความ
เรื่องที่ไม่ยุติธรรมที่ส่วนศาลคลองผดุงกรุงเกษม 29 มกราคม - 7 กุมภาพันธ์ 115.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ย. 6/2 อาแดงปลูก ภรรยาสินเองก็ ในบังคับอังกฤษกล่าวโทษว่า
ตัดสินความเรื่องส่วนรายวิวาทไม่เป็นยุติธรรม (24-- 25 กุมภาพันธ์ 115).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ย. 6/5 เรื่องตั้งศาลต่างประเทศสำหรับชำระความคนในบังคับ
ฝรั่งเศส และเรื่องผู้พิพากษาฝรั่งเศสสำหรับศาลฝรั่งเศส (23 มีนาคม 125-9 มกราคม
127).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 สบ. 2.12/9 บันทึกความทรงจำของหลวงลำครคยเขต 8 มกราคม
พ.ศ. 2468.
- กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ. พิมพ์ 2.25 กรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรปการ-รัชกาลที่ 5
ที่ 90/11643 30 มกราคม 118 (1900).

กองบรรณาสาร กระทรวงการต่างประเทศ. แฟ้ม 2.4 Comparison of Draft Convention between Siam & France for Settlement of Questions.

2. เอกสารขั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

กฎหมายตราสามดวง. 5 เล่ม พระนคร: คุรุสภา, 2506.

ชุมนุมเรื่องสันตบุรี. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2514. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางวรรณ สันตบุรี ณ สู่สานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 29 พฤศจิกายน 2514).

มหาดไทย, กระทรวง. พระราชบัญญัติเลขาราชการที่ 5 ที่เกี่ยวกับภารกิจของกระทรวงมหาดไทย เล่ม 2. พระนคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2513.

สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ.

2 เล่ม. พระนคร: กรมสนธิสัญญา กระทรวงการต่างประเทศ, 2511.

3. หนังสือ

ขจร ลุษพาณิช. เพื่อเชอริยอนเบาริงเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี. พระนคร: โรงพิมพ์-มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2497. (มหามกุฏราชวิทยาลัยพิมพ์ถวาย ม.จ. ชวัลิต เกษมสันต์ ในมงคลสมัยมีพระชนม์ 5 รอบ 12 มิถุนายน 2497).

ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ. ประวัติการทูตของไทย. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ. ดิลกฤทธิ์ กฤดากร ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2501).

ครอว์ฟอร์ด, จอห์น. เอกสารของครอว์ฟอร์ด. แปลโดย ไพโรจน์ เกษมมั่นคง. นครหลวง: กรมศิลปากร, 2515.

จิราภรณ์ สถาปนวรรณนะ. วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. 112: การเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523.

- จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. กรุงเทพมหานคร: คสิ่งวิทยา, 2505.
- จักรปาณิศร์คิลวิสุทธิ, หลวง. "เอกราชทางการเมืองการศาล." ในปาฐกถา บทความ และคำพิพากษา บางเรื่องของศาลฎีกาจารย์ หลวงจักรปาณิศร์คิลวิสุทธิ. พระนคร: (ม.ป.ท.) 2502.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. กรมพระยา. สังคีตธรรมนิยมต่าง ๆ. นครหลวง: บรรณาการ, 2515.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3. เล่ม 1-2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีหงษ์, 2477.
- _____. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4. พระนคร: ศุภสภา, 2507.
- นันทา วรเนติวงศ์. ชีวประวัติเซอร์เจมส์ บรีค ราชยาแห่งอาราวิก ผู้เป็นราชทูตของอังกฤษมา ประเทศสยาม ใน พ.ศ. 2393. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2514.
- นราธิประพันธ์พงศ์, กรมหมื่น. ประวัติการทูตไทย. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2486.
- ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62 เรื่องทูตฝรั่งเศสเค็ลล์มัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณ, 2479.
- ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล. ผลกระทบของแนวคิดตะวันตกที่มีต่อแนวคิดทางการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2369-2454. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟ้าสีโก, 2522.
- ไพฑูริย์ ฝักดล. การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสาน พ.ศ. 2436-2443. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์-คุรุสภาลาดพร้าว, 2517.
- มอฟแพต, เอ็บบอด, แอล. แผ่นดินพระจอมเกล้า. แปลโดย ฝิจ ทองโลภิต. กรุงเทพฯ: สยามคัมภีร์คัมคำศัพท์แห่งประเทศไทย, 2520.
- โมเรล, กาเบรียล. ประวัติคำศัพท์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศฝรั่งเศสเค็ลล์กับกรุงสยาม. แปลโดย ดวงเพ็ญ พันธุ์หงษ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การคำสนา, 2516.
- ราชเลเมา, พระยา. ประมวลหนังสือสัญญาใหญ่ และอนุสัญญาระหว่างกรุงสยามกับประเทศฝรั่งเศส. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพของอำมาตย์ตรีผิน เข็ยมสุทธา).

- ริกลี, เฟรด, ดับบลิว. การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า. แปลโดย อมร โสภณ-
วิเชษฐวงศ์ และ เอกวิทย์ ฆ กลาง. กรุงเทพมหานคร: สยามสังคมนิยมแห่งประเทศไทย,
ประเทศไทย, 2519.
- วิลาลองค์ พงศ์บุตร. ประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2520.
- วิลเลเฮา บูรณศิริ. คำบรรยายวิชาประวัติศาสตร์ไทย 2 ชุดที่ 1. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518.
- วุฒิชัย มูลศิลป์ และ สัมโชติ อ่องสกุล, บรรณาธิการ. มอศลเทศาภิบาล: วิเคราะห์เปรียบเทียบ-
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2524.
- เวลลา, วอลเตอร์ เอฟ. แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ. แปลโดย นิล ทองโลภิต. กรุงเทพฯ:
สังคมนิยมแห่งประเทศไทย, 2514.
- ล. พลายน้อย, ยาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2516.
- ลรรค์ สุวรรณโชติ. ประเทศไทยกับปัญหาจีนบรู๊ และตราดที่ฝรั่งเศสยึดครองระหว่างปี พ.ศ.
2436-2449. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยการพิมพ์, 2520.
- ลูวิทย์ ธีรคำคำวัด. ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส ร.ศ. 112-126: ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง.
กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
2523.
- เสกซ้อน คู่ภโลภณ. ประวัติศาสตร์ไทยฉบับพัฒนาการ. กรุงเทพฯ: ศักดิ์ชัยเจริญทัศน์, 2521.
- ฮอลดี ดี.ซี.อี. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. แปลโดย คำสตราจารย์ ดร. เพ็ญศิริ
ตุ๊ก และคนอื่น ๆ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย-
ศาสตร์, 2522.

4. บทความในหนังสือ

- กุลลดา เกษบุญชู. "แบบแผนการทูตไทย." ใน รวมบทความความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ,
หน้า 92-113. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สังคมนิยมศาสตร์, 2515.
- ยจร ลือพานิช. "วิกฤตการณ์เจ็บบเมื่อร้อยปีก่อน." ใน คิงมงกุฎในฐานะทรงเป็นนักนิติศาสตร์
(ที่ระลึกในงานกุศลพระราชทานกองทัพบก ณ วัดปฐมวณาราม 21 ตุลาคม 2519),

- หน้า 96-143. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก, 2519.
- แถมสูช นุ่มนงค์. "การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. 1900-1909." ใน วรรณโวยากร. หน้า 1-14. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2514.
- เยาวรัตน์ พุฒิมารตีกุล. "อั้งยี่ในรัชกาลที่ 5." ใน สะพาน: รวมบทความทางประวัติศาสตร์, หน้า 17. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สันติพันธ์, 2520.

5. วิทยานิพนธ์

- จรัสรัตน์ เกียรติมาพันธ์. "บทบาททางด้านการเมืองและการปกครองของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาปวเรศวริยราชเสนาบดี (พ.ศ. 2411-2429)." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- อัมพวณิช นาศิริรักษ์. "บทบาทที่ปรึกษาชาวต่างประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2411-2453." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514.
- อภัย โฉม สุนทรสวัสดิ์. "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2439-2475." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- ทรงศิริ อัจฉอรุณ. "การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2502.
- พรพรรณ จงวัฒนา. "กรณีพิพาทระหว่างเจ้านครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษ อันเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามสั่งการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2401-2445)." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.
- พลกุล อังกินันท์. "บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515.
- พัชรินทร์ เปี่ยมสมบูรณ์. "การปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2411 จนถึง พ.ศ. 2478." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

รัตนพร เศรษฐกุล. "คำลต่างประเทศในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2416-2480." วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

ครุศักดิ์ ชูสวัสดิ์. "ผูกปี้: การสัดเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนในสมัยรัตน
โกสินทร์." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาล
งกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

ลำยฉิตต์ เหมินทร์. "การเสียดรัฐไทยบุรี กลันตัน ตรัง กานู และปลิลของไทยให้แก่อังกฤษ."
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2507.

อรทิพย์ เทลลศิริ. "การถือครองที่ดินในประเทศไทย (พ.ศ. 2444-2475): ศึกษาเฉพาะกรณี
มณฑลกรุงเทพฯ." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

อัมพร ตั้งเสรี. "วิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อมหาอำนาจยุโรป."
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2522.

6. เอกสารภาษาอังกฤษ

Bowring, Sir John. The Kingdom and People of Siam. 2 vols. Kuala
Lumpur: Oxford University Press, 1969.

Griswold, A.B. King Mongkut of Siam. New York: Asia Society, 1961.

Hall, D.E.G. A History of South East Asia. 3rd ed. London: Macmillan
and Co. Ltd., 1968.

McFarland, George. Historical Sketch of Protestant Mission in Siam
1828-1928. Bangkok, 1951.

Moffat, Abbot Low. Mongkut, the King of Siam. 3rd ed. New York:
Cornell University Press, 1962.

- Moore, John Bassette. Digest of International Law. Vol. 2. Washington, 1906.
- Nathabanja, Luang. Extra-Territoriality in Siam. Bangkok: Bangkok Daily Mail, 1924.
- Runciman, Sir Steven. The White Rajah. London: Cambridge University Press, 1960.
- St. John, Spenser. The Life of Sir James Brooke, Rajah of Sarawak: From His Personal Papers and Correspondence. London: Blackwood, 1979.
- Thompson, Virginia. Thailand, the New Siam. 2nd ed. New York: Paragon Book Reprint Corporation, 1967.
- Vella, Walter F. The Impact of the West on Government in Thailand. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1955.
- Wood, W.A.R. A History of Siam Bangkok. The Siam Barnakich Press, 1933.

ภาคผนวก ก

หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี
ประเทศอังกฤษ แล ประเทศสยาม
(สนธิสัญญาบาวริง)

คู่ภมัตถุ จุลศักราช 1217 ปีเถาะสัปตศก ความเจริญงามคงมีแก่บ้านเมืองเทอญ

ครั้งนี้มีทูตอังกฤษมาแต่พระนางซึ่งเปนใหญ่ เปนเจ้าราชอาณาจักรอันผล้มกัน คือ ทวีป-
ปรตเตียนใหญ่ และทวีปอโยธยา แลที่อื่น ๆ อันขึ้นแก่ราชอาณาจักรนั้น เข้ามาขอทำสัญญาทาง
พระราชไมตรี แลการค้าขายกับกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทรมถินทรายุทธยา ซึ่งพระบาท-
สมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฏ ผู้ทรงสมมติเทพยพงษวงษาดีศวรกระษัตริย์วรัชดิยราชดิถโรดม จาตุ-
รันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชเจ้าบรมนารถบพิตร พระจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัว แลพระบาทสมเด็จพระปวงเรนทราเมศวรมหิดลเรศรังสรรค์ มหันทวารเดโชไชยมโหฬารคุณ-
อดุลยเดช สรรพทเวศราบุรุษ บวรจุฬจักรพรรดิราชสังกาศ บวรธรรมิกราชบพิตร พระปิ่นเกล้า-
เจ้าอยู่หัว ส่องพระองค์ทรงเห็นชอบกับราชดำริที่พระนางเปนเจ้าเปนใหญ่ในทวีปปรตเตียนใหญ่
แลอโยธยา ร่วมพระราชประสงค์ทำหนังสือสัญญาทางไมตรี กับพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ เมือง
ปรตเตนอิสลันต์ เพื่อจะให้ผลประโยชน์แก่ราษฎรอยู่ใต้บังคับไทย แลคนอยู่ในบังคับอังกฤษ จัด
แจงการทมาหากินค้าขายให้ประโยชน์ เรียบร้อย เพราะเหตุฉะนั้นได้ตั้งพระทัยจะทำหนังสือสัญญา
ไมตรีการค้าขาย ซึ่งได้ตั้งเสนาบดีให้มีอำนาจทั้งสองฝ่าย ๆ พระเจ้าแผ่นดินเมืองปรตเตนอโยธยา
ตั้งเชอชอนโบวริงเป็นขุนนางลูกขุนผู้ใหญ่ ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระบรมนารถบพิตรพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ พร้อมกับกับความกิตพระราชวงษานุวงศ์ แล
ข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งปวง มอบความพระราชดำริแลพระราชประสงค์ให้พระเจ้าอนงยาเธอ
กรมหลวงวงษาธิราชสนิท มาประชุมแทนพระราชวงษานุวงศ์ แล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้
สมเด็จพระยาบรมมหาปยูวงษ์ วรุตมพงษ์นายก สยามตลกโลกานุपालนารถ ลักลราชวราณา-

จักราธิเบเนทร ประเมนทรมหาราชานุกุล สรรพกิจมูลมเหศวรเชษฐามาตยาธิบดี ไตรสรณ์รัตนธาดา
 อุดุลยเดชาอนุภาพพิตร ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีอาญาสิทธิ์บังคับบัญชาใต้ลัทธิยาตทั่วทั้งพระราช
 อาณาจักร กับสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ นรเนตรนารถราชสุริยวงษ์สกุลพงษ์ศุภรามมาตยา-
 ธิบดี ไตรสรณ์ศรีรัตนธาดา สกลมหาหัชชาธิเบเนทร ประเมนทรมหาราชวโรประการ มโหฬารเดชาอนุ-
 ภาพพิตร ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีอำนาจบังคับบัญชาทั่วพระนครกับเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์
 สมันตพงษ์พิสุทธ์ มหาบุรุษรัตนธม ผู้ว่าที่ล้อมพระกระลาโหม ผู้สำเร็จราชการบังคับบัญชาหัวเมือง
 ข่ายทะเลปากใต้ฝ่ายตะวันตก กับเจ้าพระยาผู้ช่วยสำเร็จราชการกรมท่า เป็นผู้สำเร็จราชการบังคับ
 บังคับหัวเมืองฝ่ายตะวันออก ทั้ง 5 เป็นประธาน ฝ่ายเสนาบดีไทยก็ได้สั่งพระราชลัญจกร ฝ่าย
 ขุนนางอังกฤษได้สั่งหนังสือ เจ้า กิกตอ เรียบ ซึ่งให้เข้ามาทำหนังสือสัญญากับไทย เห็นถูกต้องพร้อมกัน
 ทั้งสองฝ่าย ได้ตกลงกันตามข้อสัญญาที่เขียนไว้สลับต่อไปข้างนี้

ข้อ 1 ว่า ตั้งแต่มีไป พระเจ้าแผ่นดินกรุงบริตตันไอบีแลน กับพระเจ้าแผ่นดินที่จะสืบ
 วงษ์ต่อไปภายหน้า กับด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้า-
 อยู่หัวทั้งสองพระองค์ ทั้งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไทย ที่จะสืบพระราชอำนาจต่อไปภายหน้า ให้มี
 ไมตรีรักใคร่กันราบคาบไปชั่วฟ้าแลดิน แต่บรรดาคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษซึ่งเข้ามาอยู่ ณ กรุงเพพ-
 มหานคร เสนาบดีฝ่ายไทยก็จะช่วยบำรุงรักษาให้อยู่เป็นสุขสบาย ให้ได้ค้าขายโดยสะดวก ให้ผู้หนึ่ง
 ผู้ใดฝ่ายไทยคุมเหง เบียด เบียด แต่บรรดาคนที่อยู่ในบังคับไทยที่จะไปอยู่ในแดนอังกฤษ ขุนนาง
 อังกฤษก็จะช่วยบำรุงรักษาให้อยู่เป็นสุขสบายให้ได้ค้าขายโดยสะดวก ให้ผู้หนึ่งผู้ใดฝ่ายอังกฤษ
 คุมเหง เบียด เบียด

ข้อ 2 ว่า แต่บรรดาการงานของคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่งเข้ามาอยู่ ณ กรุงเพพ-
 มหานคร ก็ต้องฟังบังคับบัญชาของกงสุลที่เข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเพพมหานคร กงสุลจะทำได้ทำตามหนังสือ
 สัญญานี้ แลข้อหนังสือสัญญาเก่าที่ได้ยกเลิกจนทุกประการ แล้วจะได้บังคับบัญชาคนในบังคับอังกฤษให้
 ทำตามด้วย แลกงสุลจะรับรักษากฎหมายการค้าขาย แลกกฎหมายที่จะห้ามปรามมิให้คนอยู่ใน
 บังคับอังกฤษทำผิดล่วงเกินกฎหมายของอังกฤษกับไทย ที่มีอยู่แล้ว แลจะมีต่อไปภายหน้า ถ้าคนอยู่ใน
 บังคับอังกฤษจะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนอยู่ในบังคับไทย กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะปรึกษาชำระ
 ตัดสิน คนอยู่ในบังคับอังกฤษทำผิด กงสุลจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษ คนอยู่ในบังคับไทยทำผิด
 ไทยจะทำโทษตามกฎหมายเมืองไทย ถ้าคนอยู่ในบังคับไทยเป็นความกันเอง กงสุลไม่เอาเป็น

จรรยา และไทยกับอังกฤษยอมกันว่า กงสุลซึ่งจะเข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเทพมหานครนั้นยังไม่ตั้ง ต่อเมื่อ
ทำหนังสือสัญญาตกลงลงชื่อกันแล้วกว่าป็นอังกฤษเข้ามาค้าขาย ณ กรุงเทพมหานคร ใช้ธงอังกฤษ มี
หนังสือสำหรับล่าเป็นสำคัญครบ 10 ล่า หนังสือสัญญาประทับตราเข้ามาถึง เปลี่ยนกันแล้ว กงสุลจึง
ตั้งได้

ข้อ 3 ว่า คนซึ่งอยู่ในบังคับไทย จะไปเปนลูกจ้างอยู่กับคนอยู่ในบังคับอังกฤษ ถ้าคนไทย
ที่มิได้เปนลูกจ้างก็ดี ทำผิดกฎหมายเมืองไทยจะหนีไปเอาไคร่อยู่กับคนอยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่งอยู่ใน
กรุงเทพฯ ถ้ามีพยานว่าทำผิดหนีไปอยู่กับคนในบังคับอังกฤษจริง กงสุลจะสืบตัวส่งให้แก่เจ้าพนักงาน
ฝ่ายไทย ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษที่เข้ามาตั้งบ้านเรือน แลเข้ามาเอาไคร่ค้าขายอยู่ในกรุงเทพฯ
ทำผิดหนีไปอยู่กับคนในบังคับไทย ถ้ามีพยานว่าทำผิดหนีไปอยู่กับคนในบังคับไทยจริง กงสุลจะ
ขอเอาตัว เจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะสืบตัวส่งให้ ถ้าพวกสิ้นคนไรว่าเป็นคนอยู่ในบังคับอังกฤษ ไม่มี
สำคัญสิ่งไรเป็นพยานว่าเป็นคนอยู่ในบังคับอังกฤษ กงสุลก็ไม่รับเอาเปนจรรยา

ข้อ 4 ว่า คนอยู่ในบังคับอังกฤษจะมาค้าขายตามหัวเมืองชายทะเลซึ่งขึ้นแก่กรุงเทพฯ
ก็ค้าขายได้โดยสะดวก แต่จะเอาไคร่อยู่กับที่เดิวกก็แต่ในกรุงเทพฯ ตามในจังหวัดซึ่งกำหนดไว้
หนังสือสัญญา ประการหนึ่ง คนอยู่ในบังคับอังกฤษ จะมาเข้าที่ปลูกโรงปลูกเรือน ปลูกตึก แลจะซื้อ
เรือน ซื้อโรง ซื้อตึก พันกว่าแห่งออกไปในกำหนด 200 เส้น คือ สี่ไมล์ อังกฤษเข้าได้ แต่จะซื้อที่
ซื้อไม่ได้ ถ้าอยู่ถึง 10 ปีแล้วจึงจะซื้อได้ ถ้าอยู่ยังไม่ถึง 10 ปี ท่านเสนาบดีจะโปรดให้ซื้อก็
ซื้อได้ แลที่นอกกำหนด 200 เส้นนั้น คนอยู่ในบังคับอังกฤษจะซื้อจะเข้าที่เรือน ที่สวน ที่ไร่ ที่นา
ตั้งแต่กว่าแห่งเมืองออกไปเดินด้วยกำลังเรือแจว เรือพายทาง 24 ชั่วโมง จะซื้อจะเข้าเมื่อไรก็ซื้อ
ได้ เข้าได้ แต่เมื่อคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะซื้อที่ ซื้อเรือน จะต้องบอกกงสุล ๆ จะได้ออกเจ้าพนักงาน
งานฝ่ายไทย เจ้าพนักงานกับกงสุลเห็นว่าคนที่จะซื้อที่นั้นเป็นคนจะทำมาหากินโดยจริง เจ้าพนักงาน
กับกงสุลจะช่วยว่ากล่าวให้ซื้อตามราคาสมควร แล้วจะได้ดูแลบักที่วัดที่ ทำหนังสือประทับตราเจ้า
พนักงานให้ไว้เป็นสำคัญ แลจะได้ฝากฝังเจ้าเมืองกรมการให้ช่วยดูแลทำนุบำรุงด้วย แลให้ผู้ที่ไปอยู่
นั้นพึงบังคับบัญชาเจ้าเมือง กรมการตามยุติธรรม ค่าธรรมเนียมที่ท่าเรือ ทำสวน ราษฎรบ้านนั้น
เมืองนั้น ถ้าในกำหนดสามปีแล้วผู้ที่ซื้อที่ไม่มีทุนรอน ถ้าแพ้เงื่อนไขได้ตั้งการปลูกสร้าง เสนาบดี
จะคืนเงินค่าที่ไว้ จะตัดสินคืนเอาที่นั้นเสีย

ข้อ 5 คนอยู่ในบังคับอังกฤษที่เข้ามาเอาไคร้อยู่ ณ กรุงเทพมหานคร ต้องไปบอกแก่กงสุลให้จดชื่อไว้ ถ้าคนเหล่านี้จะออกไปทะเล ถ้าจะไปเที่ยวเกินกำหนดทาง 24 ชั่วโมงตามสัญญาไว้ ที่จะทำให้คนในบังคับอังกฤษอยู่กงสุลจะไปขอหนังสือเบิกช่องเจ้าพนักงานฝ่ายไทยให้ไป ถ้าคนในบังคับอังกฤษจะกลับออกไปจากกรุงเทพฯ ถ้าขุนนางเจ้าพนักงานไทยบอกแก่กงสุลว่ามีเหตุควรจะห้ามฉิวให้ออกไป กงสุลก็จะฉิวให้ออกไป ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษไปเที่ยวในระหว่างทาง 24 ชั่วโมง กงสุลจะเขียนเป็นหนังสือไทยให้ไป ว่าคนนั้นชื่ออย่างนั้น รูปร่างอย่างนั้น และจะต้องให้เจ้าพนักงานฝ่ายไทยประทับตราหนังสือให้ไปเป็นสำคัญด้วย เจ้าพนักงานฝ่ายไทยดูหนังสือแล้วให้คืนหนังสือให้ปล่อยตัวโดยเร็ว ถ้าไม่มีหนังสือ กงสุลประทับตราเจ้าพนักงานฝ่ายไทยไปสำหรับตัวลง ไล่ว่าเป็นคนหนี ก็ให้ยึดเอาตัวไว้ แล้วให้มาบอกความแก่กงสุลให้รู้

ข้อ 6 คนซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษจะเข้ามาเที่ยว และจะเข้ามาเอาไคร้อยู่ ณ กรุงเทพฯ จะถือสำเนาคฤหาสน์ ไทยก็ไม่ห้ามปราม เมื่อจะสร้างวัดขึ้น จะทำได้ก็แต่ในที่เสนาบดีจะโปรดให้ ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษซึ่งจะเข้ามาอยู่ ณ กรุงเทพฯ จะจ้างคนซึ่งอยู่ใต้บังคับไทยมาเป็นลูกจ้าง เสนาบดีฝ่ายไทยจะไม่ให้ห้ามปราม ถ้าคนที่มีมูลนายจะมารับจ้างอยู่กับคนอยู่ในบังคับอังกฤษ มูลนายไม่รู้ มูลนายจะมาเอาตัวไปก็เอาไปได้ ถ้าคนในบังคับอังกฤษไปจ้างคนในใต้บังคับไทยเป็นลูกจ้าง ไม่ได้ทำสัญญากับมูลนายเขา ภายหลังถ้าเกี่ยวข้องสิ่งหนึ่งสิ่งใด เสนาบดีฝ่ายไม่ชำระให้

ข้อ 7 กำปั่นรบจะเข้ามาทอดน่าน่านเมืองสมุทรปราการเข้ามาทอดได้ แต่จะขึ้นมา ณ กรุงเทพฯ ไม่ได้ เมื่อกำปั่นรบขารัฐจะต้องเข้าอู่ เสนาบดีเจ้าเมืองกรมการเห็นว่าขารัฐจริงจะยอมให้เอามาเข้าอู่ ถ้าจะมีขุนนางถือหนังสือพระเจ้าแผ่นดินกรุงบริเตนให้มาด้วยกำปั่นรบเข้ามา ณ กรุงเทพฯ จะให้ขึ้นมาแต่ลำเดียว ต้องให้ขึ้นมาทอดอู่ใต้ป้อมปัดจามีตร ป้อมปัดจามีตร อย่าให้ขึ้นมาพันป้อม เว้นไว้แต่เสนาบดีจะโปรดให้ขึ้นมาพันป้อมซึ่งขึ้นมาได้ ถ้าไม่มีเรือรบอังกฤษอยู่ในกรุงเทพฯ คนอยู่ในบังคับอังกฤษจะวิวาทกันขึ้น กงสุลจะไประงับ ไทยจะให้ทหารไปช่วยกงสุลระงับภระงับได้

ข้อ 8 ว่า ค่าธรรมเนียมปากเรือที่เคยเรียกแต่ลูกค้าอังกฤษตามสัญญาเก่าซึ่งทำไว้ ณ คฤหาสน์ศักราช 1826 ปีนั้น จะยอมเลิกเสียตั้งแต่หนังสือสัญญาใหม่ได้ ทั้งนี้ไปจะต้องเสียแต่ภาษีสิ่งของขาเข้าขาออก สินค้าเข้าจะต้องเสียภาษี 100 ละสาม จะเสียเป็นของฤาจะเสียเป็นเงิน คิดราคาตามราคาท้องน้ำ สุดแต่ใจเจ้าของจะเสีย ถ้าของเสียภาษี 100 ละสาม แล้วของจำหน่ายไม่ได้ จะเหลือกลับออกไปมากน้อยเท่าใด ต้องคิดภาษีสิ่งของที่เหลือคืนให้แก่เจ้าของให้ครบ

ถ้าราคาส่งของไม่ตกลงกัน ต้องไปบอกกงสุล ๆ จะเรียกพ่อค้าคนหนึ่ง ถ้าสองคน เจ้าพนักงานฝ่ายไทยก็จะเรียกพ่อค้าคนหนึ่ง ถ้าสองคนช่วยตีราคาพอสมควร ถ้าลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะบันทึกเอาผิดเข้ามา ณ กรุงเทพฯ ๆ ไม่ต้องเสียภาษี แต่ต้องขายคืนให้แก่เจ้าภาษี ถ้าเจ้าภาษีไม่ซื้อคืนเอาไว้ ให้บันทึกกลับออกไป ไม่ต้องเสียอะไร ถ้าลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษเอาผิดไปสักลอบขาย ทำผิดสัญญาข้อนี้ ให้รับเอาผิดเสียให้สิ้น และของที่เปนสินค้าจะบันทึกออกไปนั้น ตั้งแต่ของสิ่งนั้นเกิดมาจนได้เปนสินค้าบันทึกกลับไปออกให้เสียภาษีแต่ขึ้นเดียว ของสิ่งไรที่เปนสินค้าในกรุงเทพฯ ๆ จะเรียกเปนลัมพิกซร ถ้าจะเรียกเปนภาษีปากภาษีในกรุงเทพฯ ภาษีปากเรืออย่างไรก็ให้เอาแต่ขึ้นเดียว ภาษีสินค้าในกรุงเทพฯ ๆ ทุกสิ่งจะเรียกภาษีในกรุงเทพฯ ถ้าจะเรียกภาษีปากเรืออย่างไรได้กำหนดแจ้งในพิทักต่อกับหนังสือสัญญาแล้ว ได้ยอมกันเปนชัดแล้วว่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ต้องเสียภาษีข้างในแล้วเมื่อลงเรือไม่ต้องเสีย พวกลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะซื้อสินค้ายอมให้ซื้อ แต่ผู้ทำผู้ปลุกแลของที่เขายายนั้น ถ้าผู้ใดผู้หนึ่งจะซื้อยอมให้ขาย มิให้ผู้ใดผู้หนึ่งขัดขวางห้ามปรามภาษีที่กำหนดในพิทักสัญญานี้ สินค้าที่บันทึกเรือไทยเรือจีนที่เคยแล้ว ฝ่ายไทยจะยอมลดภาษีให้เรือจีนแลชาติอื่น ๆ ก็จะยอมลดให้ลูกค้าซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษเหมือนกัน ลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะเข้ามาต่อเรือ ณ กรุงเทพฯ เล่นาบดยอมให้ต่อแล้วก็ต่อได้ แลเข้าปลาเกลือของสามสิ่งนี้ในกรุงเทพฯ ไม่บริบูรณ์ มีหมายประกาศห้ามไม่ให้ออกไปก็ได้ เงินทองแลของสำหรับตัวเข้าออกไม่ต้องเสียภาษี

ข้อ 9 ว่า ความในกฎหมายซึ่งติดในสัญญานี้ กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยพร้อมกันจะต้องรักษา แลจะต้องบังคับให้คนทั้งปวงกระทำตามกฎหมาย เจ้าพนักงานฝ่ายไทยกับกงสุลจะคิดจัดแจงเพิ่มเติมกฎหมาย หวังจะรักษาหนังสือสัญญาให้เจริญก็ทำได้ เงินที่ปรับโทษแลของที่รับเพราะทำผิดสัญญานี้ ต้องส่งเปนของในแผ่นดินก่อน เมื่อกงสุลจะเข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเทพฯ เจ้าของเรือแลกับต้นนายเรือจะว่าด้วยการค้าขายกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยก็ได้

ข้อ 10 ว่า ถ้าฝ่ายไทยยอมให้สิ่งใด ๆ แก่ชาติอื่น ๆ นอกจากหนังสือสัญญานี้ ก็จะต้องยอมให้อังกฤษ แลคนในบังคับอังกฤษเหมือนกัน

ข้อ 11 ว่า เมื่อพัน 10 ปี ตั้งแต่ประทับตราเปลี่ยนหนังสือสัญญานี้แล้ว ถ้าฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษจะขอเปลี่ยนข้อใด ๆ ในหนังสือสัญญานี้ แลข้อใด ๆ ในหนังสือสัญญาเก่าซึ่งทำไว้ในคฤชตศักราช 1826 ปี ซึ่งมิได้ยกเลิกเสียสิ้น แลข้อใด ๆ ในกฎหมายค้าขายแลพิทักภาษีที่ติดต่อกับหนังสือสัญญานี้ แลกฎหมายที่จะทำต่อไปภายหน้า เมื่อได้บอกให้รู้ก่อนปีหนึ่งแล้ว จะตั้งขุนนางฝ่ายไทยฝ่าย

อังกฤษเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมได้ ตามแต่เห็นควรเห็นชอบด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ข้อ 12 ว่า หนังสือสัญญาที่ทำไว้เป็นอักษรไทยฉบับหนึ่ง เป็นอักษรอังกฤษฉบับหนึ่ง ข้อ-
 ความต้องกัน เมื่อหนังสือสัญญาประทับตราเข้ามาเปลี่ยนกันแล้วใช้ได้ เมื่อ ณ วันที่ 6 เดือนเอปรัล
 คฤชตศักราช 1856 ปี คิตเป็นไทย ณ วันอาทิตย์ เดือนห้า ขึ้นค่ำหนึ่ง จุลศักราช 1218 ปีมโรงฮัฐศก
 ผู้สำเร็จราชการฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษทำหนังสือสัญญานี้ เขียนเป็น 4 ฉบับ ลงชื่อประทับตราด้วยกันทั้ง
 สองฝ่าย ทำไว้ในกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา ณ วันพุธ เดือนหก ขึ้นสองค่ำ
 ปีเถาะสัปตศก

(ลงชื่อประทับตรา)

เซอร์จอห์นโบวริง ราชทูตอังกฤษ

(ลงชื่อประทับตรา)

ท่านผู้สำเร็จราชการฝ่ายไทย หาดขวาง

กฎหมายอย่างพ่อค้าอังกฤษซึ่งมาค้าขายในกรุงเทพฯ ต้องใช้

ข้อ 1 ว่า กับต้นนายกำปั่นซึ่งจะเข้ามาค้าขาย ณ กรุงเทพฯ เมื่อเข้ามาถึงนอกสันดอนจะทอดล่อไม้คนเข้ามาบอกแก่เจ้าพนักงาน ถ้าจะเอากำปั่นเลยเข้ามาเมืองสมุทรปราการก็ได้ตามใจ แล้วจะต้องมาบอกเจ้าพนักงานที่ด่านเมืองสมุทรปราการว่า เรือมาแต่เมืองใด มีลูกเรือกี่คน มีปืนกี่บอก ทอดล่อไม้ที่สมุทรปราการแล้ว ต้องมอบปืนใหญ่ แลดินดำแก่ขุนนางเจ้าพนักงานฝ่ายไทยที่เมืองสมุทรปราการ แล้วต้องมีขุนนางกรมการฝ่ายไทยกำกับเรือขึ้นมาจนถึงกรุงเทพฯ

ข้อ 2 ว่า ถ้ากำปั่นเลยเกินด่านสมุทรปราการขึ้นมา มิได้เอาปืนและดินดำขึ้นไว้ที่เมืองสมุทรปราการตามกฎหมายนี้ ต้องเอากำปั่นกลับลงไป เอาปืนแลดินดำขึ้นไว้เสียที่เมืองสมุทรปราการ แล้วต้องปรับไหมเงินแปดร้อยบาทด้วยไม่ฟังกฎหมายนี้ ถ้าเอาปืนใหญ่แลดินดำขึ้นไว้ที่เมืองสมุทรปราการแล้ว ต้องปล่อยให้เรือขึ้นมาก้าขายที่กรุงเทพฯ

ข้อ 3 ว่า ถ้ากำปั่นถูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษขึ้นมาทอดล่อไม้ที่กรุงเทพฯ แล้ว ถ้าไม่ได้เป็นวันอาทิตย์กับต้นนายกำปั่นต้องเอาหนังสือสำหรับสำแลบาศูสิ่งของซึ่งมีเข้ามาในสำกำปั่น ต้องมอบให้แก่งงูลูใน 24 ชั่วโมง กงูลูจะได้เอาบาญชีไปให้เจ้าพนักงานฝ่ายไทยที่ได้เรียกภาษี แล้วเจ้าพนักงานคนนั้นต้องให้หนังสือสำหรับเบิกกระวางในเวลานั้น ถ้ากับต้นนายเรือมิได้ส่งหนังสือแลบาญชีสิ่งของใน 24 ชั่วโมงนั้น ถ้าส่งบาญชีไม่ครบจำนวนสิ่งของในสำเรือ จะต้องปรับไหมเงิน 400 บาท แต่ว่ายอมให้กับต้นเรือแก่บาญชีสิ่งของที่หลงลืมในระหว่าง 24 ชั่วโมง ตั้งแต่ได้ส่งหนังสือถึงกงูลูนี้นับไม่ปรับไหมเอาเงิน

ข้อ 4 ว่า ถ้ากำปั่นอังกฤษเปิดกระวางขนสินค้าก่อนยังไม่ได้หนังสือเปิดกระวาง แลส่งลอบขายสิ่งของในกรุงเทพฯ ก็ดี นอกสันดอนก็ดี จะต้องปรับไหมเงิน 800 บาท แลสิ่งของที่ลักขายนั้นต้องรับเอาให้หมด

ข้อ 5 ว่า เมื่อกำปั่นอังกฤษขนของออก แล้วบันทึกของที่ออกไปเสร็จแล้วเสียภาษีให้เสร็จแล้ว ใต้ให้บาญชีแก่งงูลูครบสิ่งของแล้ว ถ้ามิได้เกี่ยวข้อใด ๆ ต้องมีเบิกช่องอักษรไทยส่งให้กงูลู ๆ คืนหนังสือสำหรับสำให้กับต้นนายเรือปล่อยเรือให้ล่องไปเมืองสมุทรปราการ ถ้าเจ้าพนักงานเมืองสมุทรปราการไปตรวจดูที่กำปั่นแล้ว ปืนและดินดำที่เอาขึ้นไว้ส่งให้กับต้นนายเรือไป

ข้อ 6 ว่า ฝ่ายราชทูตอังกฤษซึ่งเข้ามาทำหนังสือสัญญาครั้งนี้ ราชทูตहारัฐสภาภาษาไทยว่า
เสนาบดีฝ่ายไทยยอมให้เอาหนังสืออักษรอังกฤษในหนังสือสัญญาไมตรี แลกกฎหมาย แลค้าขาย แลพิภพ
ซึ่งติดอยู่กับหนังสือสัญญานั้นเป็นแน่

(ลงชื่อประทับตรา)

เซอร์จอห์น บาวริง ราชทูตอังกฤษ

(ลงชื่อประทับตรา)

ท่านผู้สำเร็จราชการฝ่ายไทย หาดวง

พิกัดภาชนะนอกแลนที่จะเรียกเอาตามหนังสือสัญญา

ข้อ 1 เป็นพิกัดสินค้าภายในไม่ต้องเสียเลย เสียแต่เมื่อปรับกลางเรือ เสียอย่างนี้

ที่ 1	งาช้าง	หาบละ 10 บาท
ที่ 2	รง	หาบละ 6 บาท
ที่ 3	นรมาท	หาบละ 50 บาท
ที่ 4	กระวาน	หาบละ 14 บาท
ที่ 5	เร็ว	หาบละ 6 บาท
ที่ 6	หอยแมงภู	หาบละ 1 บาท
ที่ 7	ขนนกกระทง	หาบละ 10 สี่สิ่ง
ที่ 8	หมากแห้ง	หาบละ 1 บาท
ที่ 9	กรักอิ	หาบละ 2 สี่สิ่ง
ที่ 10	หุปลาขาว	หาบละ 6 บาท
ที่ 11	หุปลาดำ	หาบละ 3 บาท
ที่ 12	ผลกระเบา	หาบละ 2 สี่สิ่ง
ที่ 13	หางนกยูง	ร้อยละ 10 บาท
ที่ 14	กระตูกโค กระป้อ	หาบละ 3 ไพ
ที่ 15	หนังแรด	หาบละ 2 สี่สิ่ง
ที่ 16	หนังเนา	หาบละ 1 สี่สิ่ง
ที่ 17	อกเต่า	หาบละ 1 บาท
ที่ 18	กระดองตราบน้ำ	หาบละ 1 บาท
ที่ 19	ปลิงทะเล	หาบละ 3 บาท
ที่ 20	กระเพาะปลา	หาบละ 3 บาท
ที่ 21	รังนกขน	สิบเอ้าต่อ
ที่ 22	ปีกนกกระเตน	ร้อยละ 6 บาท

ที่ 23	สีเสียด	หาบละ	2	สิ่ง
ที่ 24	เบส	หาบละ	2	สิ่ง
ที่ 25	พุงทลาย	หาบละ	3	สิ่ง
ที่ 26	กำยาน	หาบละ	4	บาท
ที่ 27	เปลือกหางไหล	หาบละ	2	สิ่ง
ที่ 28	เหี่ยวไม้	หาบละ	2	บาท
ที่ 29	หนังกระเบน	หาบละ	3	บาท
ที่ 30	เขากวางแก่	หาบละ	1	สิ่ง
ที่ 31	เขากวางอ่อน	สิบเอหาหนึ่ง		
ที่ 32	หนังกวาง	ร้อยละ	8	บาท
ที่ 33	หนังทราย	ร้อยละ	3	บาท
ที่ 34	เอ็นเนื้อ	หาบละ	4	บาท
ที่ 35	หนังโคกระปือ	หาบละ	1	บาท
ที่ 36	กระดูกข้าง	หาบละ	1	บาท
ที่ 37	กระดูกเสือ	หาบละ	5	บาท
ที่ 38	เขากระปือ	หาบละ	1	สิ่ง
ที่ 39	หนังข้าง	หาบละ	1	สิ่ง
ที่ 40	หนังเสือ	ผินละ	1	สิ่ง
ที่ 41	เกล็ดลิ่ม	หาบละ	4	บาท
ที่ 42	ครั่ง	หาบละ	5	สิ่ง
ที่ 43	ปานใบ	หาบละ	6	สิ่ง
ที่ 44	ปลาแห้ง	หาบละ	6	สิ่ง
ที่ 45	ปลาใบไม้	หาบละ	1	บาท
ที่ 46	ฝาง	หาบละ	สองสิ่ง	เฟื่อง
ที่ 47	เนื้อเคมแห้ง	หาบละ	2	บาท
ที่ 48	เปลือกโปลง	หาบละ	1	สิ่ง
ที่ 49	ไม้แดง	หาบละ	2	สิ่ง

ที่ 50	ไม้ดำ	หาบละ	5	สิ่ง
ที่ 51	เข้าสาร	เกวียนละ	4	บาท

ข้อ 2 เปนของที่เสียภาษีขึ้นในตามพิกัตนี้ ภาษีนั้นจะเรียกมากขึ้นไปไม่ได้ เมื่อขึ้นทุก
ถ้าขึ้นไปไม่ต้องเสีย

ที่ 52	น้ำตาลทรายขาว	หาบละ	2	สิ่ง
ที่ 53	น้ำตาลทรายแดง	หาบละ	สิ่งหนึ่ง	
ที่ 54	ฝ้ายเม็ด ฝ้ายบด	สิบ	ลดหนึ่ง	
ที่ 55	พริกไทย	หาบละ	1	บาท
ที่ 56	ปลาทุ	หมื่นละ	1	บาท
ที่ 57	ตัวทุกอย่าง	12	เอาหนึ่ง	
ที่ 58	กึ่งแห้ง	12	เอาหนึ่ง	
ที่ 59	งาเมล็ด	12	เอาหนึ่ง	
ที่ 60	ไหมลาว	12	เอาหนึ่ง	
ที่ 61	ซีผึ้ง	15	เอาหนึ่ง	
ที่ 62	ไขเนื้อ	หาบละ	1	บาท
ที่ 63	เกลือ	เกวียนละ	6	บาท
ที่ 64	ยาสูบ	พันละ	6	สิ่ง

ข้อ 3 แต่บรรดาสิ่งของทั้งปวง นอกจากพิกัตที่เขียนไว้ในหนังสือที่เสียกันอยู่ในบ้าน
ในเมืองเท่าไร ให้เรียกขึ้นอยู่แต่เท่านั้น อย่าให้เรียกเพิ่มทึขึ้นไป แล้วอย่างห้เรียกภาษีเบน
2 ขึ้น เมื่อลงบนทุกเรือไม่ต้องเสียภาษีอีก

(ลงชื่อประทับตรา)

เชอ ยอนโบวริง ราชทูตอังกฤษ

(ลงชื่อประทับตรา)

ท่านผู้สำเร็จราชการฝ่ายไทย หาดวง

ภาคผนวก ข

สัญญาว่าด้วยอำนาจศาลในกรุงสยาม
สำหรับใช้แก่คนชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับ
หรือในป้องกันฝรั่งเศส เสด็จติดท้ายหนังสือสัญญา
ลงวันที่ 2 มีนาคม ร.ศ. 125 ค.ศ. 1907

ตามความที่กล่าวไว้ในข้อ 5 ของหนังสือสัญญาลงวันที่ รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน
สยาม กับรัฐบาลของริบลิคฝรั่งเศส มีความประสงค์ที่จะผ่อนผันตั้งแต่จัดการของศาลคดีต่างประเทศ
นั้นได้อินยอมตกลงกันดังกล่าวต่อไปนี้

ข้อ 1

ศาลคดีต่างประเทศทั้งหลายนั้น จะได้ตั้งทุกแห่งที่สมควรจะจัดการพิจารณาคดีให้มีขึ้นตาม
แบบอันดี ตามที่จะได้เข้าใจตกลงกันในเรื่องว่า การต่างประเทศฝ่ายสยาม กับราชอาณาจักร
ฝรั่งเศส ศาลที่กรุงเทพฯ

ข้อ 2

อำนาจของศาลคดีต่างประเทศทั้งหลายนั้น จะได้ขยายให้ออกไปคือ

ประการที่ 1 ในคดีความแพ่ง บรรดาความแพ่งหรือคดีความในการค้าขายซึ่งชาวเอเชีย
ที่อยู่ในบังคับ หรือในป้องกันของฝรั่งเศสเป็นคู่ความ

ประการที่ 2 ในคดีความอาญา บรรดาคดีที่ทำผิดต่อกฎหมายทุกอย่าง ซึ่งเป็นชาว
เอเชียที่อยู่ในบังคับ หรืออยู่ในป้องกันฝรั่งเศสจะได้กระทำผิดก็ดี หรือจะเป็นผู้ที่ถูกคนอื่นกระทำร้าย
ก็ด้วยเหมือนกัน

ข้อ 3

ในมณฑลอุดร และมณฑลยโสธรนั้น อำนาจของศาลคดีต่างประเทศจะได้ขยายเข้าไปพลางก่อน ทั้งทั้งคนชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับ หรืออยู่ในป้องกันของฝรั่งเศส ไม่เลือกว่าคนเหล่านี้จะได้ลอบขายไว้ในที่ว่าการกรุงฝรั่งเศสแล้วในใด ๆ

ข้อ 4

อำนาจที่จะเรียกถอนคดีนั้น จะต้องใช้ตามความที่กล่าวไว้ในข้อ 12 ของหนังสือสัญญา ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ รัฐนโกลินทรศก 122 คฤสศักราช 1904

แต่อย่างไร ๆ ก็ดี อำนาจนี้ต้องเลิกไม่ใช้ในคดีทั้งปวงซึ่งเป็นคดีที่อยู่ในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ หรืออยู่ในพระราชบัญญัติที่ได้ประกาศออกมาตามแบบอย่างนั้นในทันที เมื่อได้ส่งกฎหมายหรือพระราชบัญญัติ เช่นว่านี้ยังส่งตามทูตฝรั่งเศสแล้ว และได้ใช้กฎหมายนั้นด้วย ถ้ามีคดีซึ่งพิจารณาค้างอยู่ในเวลาที่ประกาศใช้กฎหมายลักษณะต่าง ๆ หรือพระราชบัญญัติตั้งว่ามาแล้ว กระทรวงการต่างประเทศกับสถานทูตฝรั่งเศส ณ กรุงเทพมหานครได้ปรึกษาตกลงกัน เพื่อที่จะพิจารณาคดีที่ค้างอยู่นั้น ณ ศาลใดต่อไปให้สำเร็จตลอดด้วย

ข้อ 5

บรรดาคดีอุทธรณ์คำตัดสินของศาลคดีต่างประเทศทั้งหลายที่ได้พิจารณาความในชั้นต้นนั้น จะได้ส่งให้กงสุลฝรั่งเศส ผู้ที่จะมีอำนาจเขียนความเห็นในคดีนั้นยื่นให้ตัดสินไว้ในสำนวนคดีนั้นด้วย คำตัดสินคดีชั้นอุทธรณ์นั้นจะได้มีผู้พิพากษาชาวยุโรปลงชื่อด้วย 2 นาย

ข้อ 6

คดีอุทธรณ์ด้วยปัญหากฎหมายนั้น จะร้องอุทธรณ์คำตัดสินของศาลอุทธรณ์ทั้งหลายอีกด้วย คดีอุทธรณ์อย่างนี้ จะมีขึ้นได้ด้วยเหตุที่จะร้องว่าศาลไม่มีอำนาจจะพิจารณาคดีนั้นแล้ว แลใช้อำนาจผิด แลเมื่อกล่าวทำไปจะร้องได้ทุกข้อที่ว่าผิดกฎหมาย คำอุทธรณ์อย่างนี้ศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงที่สุดที่ได้พิพากษา

ในศาลหนึ่งศาลใดก็ดี ที่ได้พิจารณาคดีแพ่งหรืออาญานั้น ถ้าจะมีคำร้องว่าด้วยศาลไม่มีอำนาจพิจารณาคดีนั้นตามข้อบังคับที่ว่าไว้ในหนังสือสัญญาแล้ว ก็ต้องให้ร้องขึ้นก่อนที่จะให้การแก้ความในคดีนั้น

สัญญานี้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อ แลประทับตราไว้เป็นสำคัญอย่างละ 2 ฉบับ
ณ กรุงเทพมหานคร วันที่ 23 มีนาคม รัตนโกสินทรศก 125 คฤสัดศักราช 1907

(ลงพระนามแลประทับตรา) เหวะวงศ์วิโรปการ

(ลงนามแลประทับตรา) วี คอลแลง (เตอ ปัสังซี)

ภาคผนวก ค

สัญญาว่าด้วยอำนาจศาลในกรุงสยาม สำหรับใช้แก่คนในบังคับอังกฤษติดท้ายหนังสือสัญญา ลงวันที่ 10 มีนาคม รัตนโกสินทรศก 127 คฤสศักราช 1909

ข้อ 1. ศาลต่างประเทศนั้นจะไต่ตั้งขึ้นในที่เห็นว่าควรจะมี เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาความให้ไต่ตลอดดี จะตั้งที่แห่งใดบ้างนั้น ราชทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ กับเสนาบดีว่าการต่างประเทศ ฝ่ายสยามจะต้องตกลงกันกำหนดสืบไป

ข้อ 2. อำนาจของศาลต่างประเทศนั้น จะได้ใช้เมื่อออกไปถึงคดีที่กล่าวต่อไปนี้

ประการที่ 1. ในคดีความแพ่ง บรรดาความแพ่ง ฤๅคดีความในการค้าขาย ซึ่งคนในบังคับอังกฤษเป็นคู่ความ

ประการที่ 2. ในคดีความอาญา บรรดาคดีที่ทำผิดต่อกฎหมายทุกอย่าง ซึ่งคนในบังคับอังกฤษจะไต่กระทำผิดก็ดี ฤๅจะเป็นผู้ที่ถูกคนอื่นกระทำร้ายก็ด้วยเหมือนกัน

ข้อ 3. อำนาจที่จะเรียกถอนคดีในศาลต่างประเทศนั้น จะต้องใช้ตามความที่กล่าวไว้ใน ข้อ 8 ของสัญญา ลงวันจันทร์ เดือนสิบ ขึ้นสองค่ำ ปีมแม เบ็ญจศก จุลศักราช 1245 ตรงกับวันที่ 3 กันยายน รัตนโกสินทรศก 102 คฤสศักราช 1883

แต่อำนาจเรียกถอนคดีนี้จะต้องเลิกไม่ใช้ในคดีทั้งปวง ซึ่งอยู่ในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ฤๅพระราชบัญญัติที่ได้ประกาศออกตามแบบอย่างนั้นในทันที เมื่อได้ส่งกฎหมาย ฤๅพระราชบัญญัตินั้นให้สถานทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯทราบแล้ว ถ้ามีคดีซึ่งพิจารณาค้างอยู่ในเวลาที่ส่งกฎหมาย เช่นว่านี้ กระทรวงต่างประเทศกับสถานทูตอังกฤษ ณ กรุงเทพฯ จะได้ปรึกษาตกลงกันเพื่อจะให้พิจารณาคดีที่ค้างอยู่นั้น ณ ศาลใดต่อไปให้สำเร็จตลอดด้วย

ข้อ 4. คดีทุกเรื่องในศาลต่างประเทศก็ดี ในศาลฝ่ายสยามตามธรรมเนียมก็ดี ซึ่งคนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลย ฤๅผู้ต้องหาในศาลขึ้นต้นต้องให้มีที่ปรึกษากฎหมายที่เป็นชาวยุโรปมานั่งอยู่ด้วยผู้หนึ่ง

ถ้าเป็นคดีที่คู่ความเป็นคนในบังคับอังกฤษ เกิดเป็นคนอังกฤษ ฤๅที่แปลงชาติเป็นอังกฤษ แต่มิใช่เป็นชาติเชื้อชาวเอเชีย ก็ต้องมีที่ปรึกษากฎหมายที่เป็นชาวยุโรปผู้หนึ่ง

นึ่งเป็นผู้พิพากษาพิจารณาความในศาลชั้นต้นนั้นด้วย และในคดีที่คนในบังคับอังกฤษอย่างเช่นว่าเป็นจำเลย ถ้าเป็นผู้ต้องหาแล้ว ศาลพิพากษาต้องเป็นไปตามความเห็นของที่ปรึกษาจากกฎหมายนั้น

คนในบังคับอังกฤษที่เป็นจำเลย ถ้าผู้ต้องหาในคดีอย่างหนึ่งอย่างใดที่เกิดขึ้นในหัวเมือง จะขอให้โยกย้ายคดีไปพิจารณาที่ศาลอื่นก็ได้ แต่ถ้าศาลเห็นสมควรที่จะโยกย้าย ก็ให้เอาคดีนั้นมาพิจารณาที่กรุงเทพฯ ถ้าพิจารณาต่อหน้าผู้พิพากษา ซึ่งมีหน้าที่พิจารณาคดีนั้นในศาลที่กรุงเทพฯ เมื่อมีคำร้องขอให้โยกย้ายศาลเช่นว่านี้แล้ว ต้องบอกให้กงสุลอังกฤษทราบด้วย

ข้อ 5. ข้อ 9 ของหนังสือสัญญาลงวันจันทร์ เดือนสิบ ขึ้นสองค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช 1245 ตรงกับวันที่ 3 กันยายน รัตนโกสินทรศก 102 คฤศตศักราช 1883 นั้น เป็นอันยกเลิกเสีย บรรดาคดีอุทธรณ์คำตัดสินของศาลต่างประเทศที่ได้พิจารณาความในชั้นต้นนั้น ต่อไปให้ศาลอุทธรณ์ฝ่ายสยามที่กรุงเทพฯพิจารณา แลพิพากษา แลบรรดาการอุทธรณ์เช่นนี้ต้องแจ้งความยังกงสุลอังกฤษ ผู้มีอำนาจที่จะเขียนความเห็นในคดีนั้นให้ติดไว้ในสำนวนคดีนั้นด้วย

คำตัดสินคดีขึ้นอุทธรณ์จากศาลต่างประเทศก็ดี ถ้าจากศาลฝ่ายสยามตามธรรมเนียมก็ดีนั้น ต้องมีผู้พิพากษาชาวยุโรปลงชื่อด้วยสองนาย

ข้อ 6. คดีอุทธรณ์ด้วยปัญหากฎหมายนั้น ให้ร้องโต้จากศาลอุทธรณ์ที่กรุงเทพฯ ต่อศาลสูงที่สุด คือศาลฎีกา

ข้อ 7. ในศาลหนึ่งศาลใดที่ได้พิจารณาคดีนั้น ถ้าจะมีคำร้องว่าด้วยศาลไม่มีอำนาจจะพิจารณาคดีนั้น ตามข้อบังคับที่ว่าไว้ในหนังสือสัญญานี้แล้ว ก็ต้องให้ร้องขึ้นก่อนที่จะให้การแก้ความที่เป็นใหญ่ในคดีนั้น เสียครึ่ง

ข้อ 8. เพื่อจะป้องกันความขัดข้อง ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นในภายหลัง เพราะการโอนอำนาจศาลตามความในหนังสือสัญญาฉบับใหญ่ แลสัญญาฉบับนี้ จึงเป็นที่ตกลงกันทั้งสองฝ่ายดังนี้คือ

(ก) บรรดาคดีทุกอย่างซึ่งได้ยื่นฟ้องภายหลัง วันที่รื้อตีพิมพ์หนังสือสัญญานี้แล้ว จะเป็นคดีที่มีเหตุเกิดขึ้นก่อน ถ้าภายหลังวันแลกเปลี่ยนรื้อตีพิมพ์นี้ก็ตาม ต้องยื่นต่อศาลต่างประเทศ ถ้าศาลสยามตามหน้าที่ซึ่งจะได้พิจารณา แลพิพากษาจงทุกเรื่อง แล

(ข) บรรดาคดีทุกอย่างที่ยังค้างอยู่ในศาลอังกฤษในกรุงเทพฯ ในวันที่รื้อตีพิมพ์หนังสือสัญญานี้ก็ให้จัดการตามที่เคยทำมาจนตลอดไปในศาลนั้น ๆ แลในศาลอุทธรณ์ใด ๆ จนถึงที่สุด แลให้ศาลอังกฤษคงมีอำนาจเดิมที่ในคดีที่กล่าวนี้ด้วย

การบังคับ แลจัดการให้เป็นไปตามคำตัดสินในคดีที่ค้างศาล เช่นว่ามานี้ ต้องให้ศาลต่าง-
ประเทศเป็นธุระทั้งสิ้น

สัญญาที่ท่าที่กรุงเทพฯ เป็นล่องลပ်ความเดียวกัน ณ วันที่ 10 มีนาคม รัตนโกสินทร์ศก
127 คฤสศักราช 1909

ประภัตตรา (เซ็น) เทววงษ์วิโรประการ

ประภัตตรา (เซ็น) ราล์ฟ แอปยิต

ประวัติการศึกษา

นางสาวจริยาวรรณ อภรณ์รัตน์ สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตร์บัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2518 และได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2519 ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสายสังคมศึกษา โรงเรียนสุวรรณารามวิทยาคม กรุงเทพมหานคร